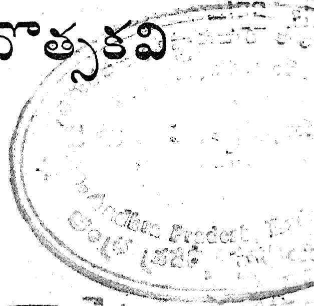
పోతన
భాగవత రత్నాలు

వ్యాఖ్యాత :
"శాంతిశ్రీ" బొత్సకవి

రోహిణి పబ్లికేషన్స్
మెయిన్ రోడ్ రాజమండ్రి-533101

పోతన
భాగవత రత్నాలు - శాంతిశ్రీ బొత్సకవి.

డిశంబరు - 1994

Rs. 25/-

ముఖచిత్రం : బాలి

ముద్రణ :
రామకృష్ణ ప్రింటర్స్
రాజమండ్రి.

ప్రకాశకులు : ఫోన్ : 73444
రోహిణి పబ్లికేషన్స్
మెయిన్‌రోడ్,
రాజమండ్రి - 1.

ఓమ్ ఆంజనేయాయ నమః

పీ ఠి క

దైవాత్మ స్వరూపులారా! పరమ భాగవతులారా!

సహజ పాండిత్యుడగు శ్రీ బమ్మెర పోతన మహాకవి యొక్క శ్రీమదాంధ్ర మహాభాగవతంలో గల కొన్ని పద్యాలను యేరి నా ఉపాసనా దేవత శ్రీ హనుమత్ దివ్యకటాక్షంతో నా బుద్ధికి తోచిన చిన్న వ్యాఖ్యానాన్ని వ్రాశాను.

"భాగవతము తెలిసి పలుకుట చిత్రంబు
శూలికైన తమ్మి చూలికైన"

అంతటి కారణజన్ముడైన మహాకవి "భాగవతము తెలిసి పలుకుట హర బ్రహ్మాదులకూ చిత్రమైన మాటే" అన్నాడు; అలా ఊరుకున్నాడా ? లేదు.

"విబుధ జనుల వలన విన్నంత, కన్నంత
తెలియ వచ్చినంత తేట పరతు"

నాకన్న అన్నివిధాలా మిన్నలగు మహాత్ముల వలన నేను చిన్ననాటి నుండీ విన్నవాటి వలన, అంతేకాదు శ్రీ తారకరామ నామామృతపానము వలన నా కన్నుల యెదుట సాక్షాత్కరించి నర్తించిన విషయాలను యెన్నో చూశాను. వీటన్నిటి వలనా నా కెంతవరకె తే తెలుస్తో

దానిని మాత్రం నేను తేటతెల్లం చేస్తానన్నాడు మహాకవి పోతన.

ఆయన కారణజన్ముడు. అలా అనడానికి సామర్థ్యము ఉండి అన్నాడు. నేనో! యేవిధంగా చూచినా చాలా చిన్నవాడినే! ఐనా యెందుకు యిలా వ్రాయడానికి పూనుకొన్నా ననగా, యీ విధంగానైనా మహాకవి భాగవతం మరొక్కమారు చదివి దానిలోగల అర్థాన్ని గ్రహించ గలిగినంత గ్రహించి నాతోడివారికి అందించే బాధ్యత నామీద ఉందిగాబట్టి యిలా వ్రాయ సాహసించాను.

భాగవత మాహాత్మ్య మేమనిచెప్పగలం? యీకార్యక్రమాన్ని ప్రోత్సహించి నాచేత వ్రాయించిన మిత్రుడు శ్రీ పైల అప్పారావు (రోహిణి పబ్లికేషన్స్, రాజమండ్రి) గారికి సమస్త శుభసంపత్తి కలగాలనీ, వారికి నిరంతరం హనుమత్ప్రభువుకటాక్షం కలుగుగాక!

సర్వం హనుమదర్పణమస్తు.

వ్యాఖ్యాత.

భాగవత రత్నాలు

శ్రీమద్భాగవతము :

ఈ మహాగ్రంథాన్ని నారాయణుడైన శ్రీ వ్యాసుల వారు రచించారు. లక్షశ్లోకాలు గల శ్రీ మహాభారతాన్ని వ్యాసమహర్షే దీనిని వ్రాశారు. మహాభారతాన్ని వ్రాసిన తరువాత వ్యాసముని మతిభ్రమణకు గురయ్యారు. రాత్రీ పగలూ తిరుగుతుండగా నారదమహర్షి వచ్చి "శ్రీమద్భాగవతము" వ్రాయమని ప్రబోధించగా అప్పుడు వ్యాసులవారు దీనిని వ్రాశారు.

వ్యాస భాగవతము 18 వేల శ్లోకాలు గలది. శ్రీమద్భాగవతం పారాయణ వలన సమస్త కోరికలు సిద్ధిస్తాయి. సప్తాహ దీక్షగా దీనిని పారాయణచేసి తమ తమ కార్యాల్ని విజయం చేసుకొనే భక్తులు కోకొల్లలుగా కనిపిస్తారు.

అటువంటి మహాగ్రంథాన్ని సహజపాండిత్యశోభితుడు, ఆంధ్రుల నోము ఫలమూ అమృత కవితా సంపన్నుడైన బమ్మెర పోతనామాత్యుడు ఆంధ్రీకరించాడు. భాగవతంలో ఒక మహావిశిష్టత యింతంత అనరానిది యిమిడి ఉంది. భాగవతాన్ని "భావగతం" చేసికొన్నవారు సమస్తశుభాల్ని పొంది యిహంలో, తుదిని మోక్షం పొందుతారు.

భాగవతంలో చాలా గహన రహస్యాలెన్నో దాగున్నాయి. అందుకే సంప్రదాయజ్ఞుడైన పరమగురువు దగ్గర అధ్యయనం గావించాలి. అది అందరికీ సాధ్యమయ్యేపనేనా ? అందువల్ల శ్రీ పోతన మహాకవి వ్రాసిన భక్తిభావ గరిమా, ఆధ్యాత్మ విద్యాప్రపత్తి కలిగిన పద్యాలను యేరి వాటిలో దాగున్న రహస్యాల్ని మనం తెలిసికొందాం. ముందు పోతన ప్రార్థనా పద్యాన్ని పరిశీలించుదాం.

"శ్రీకైవల్యపదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెదన్ లోక ర
క్షైకారంభకు ! భక్తపాలన కళా సంరంభకున్ ! దానవో
ద్రేక స్తంభకు ! కేళిలోల విలసద్దృగ్జాల సంభూత నా
నా కంజాత భవాండ కుంభకు మహానందాంగనా డింభకున్"

అత్యద్భుత సహజ కవితానల్ప శిల్పంతో అతీంద్రియ ద్రష్టవ్యంతో శబ్దానికున్న మహాశక్తిస్ఫోరక కవితా వనితా లలామ కత్యంతానందాల క్రియలలో ఉత్తమోత్తమాలంకారమైన అంత్యానుప్రాసతో, సర్వ శుభ, సన్మంగళ, శ్రీకారముతో, కేవల ముక్తికాంతా పరిగ్రహణేచ్ఛతో, శ్రీమద్భాగవత మహాపురాణాంధ్రీకృతి సుకృతి నందజేయు నందనందన డింభక ప్రార్థనతో, సర్వకార్య విజయాన్నే చేకూర్చగల మూడు గురువులు గల "మ గ ణ" ప్రస్తారంతో ప్రారంభింపబడిందీ పద్యము.

తాత్పర్యం : సమస్తలోకాలు రక్షించగల ముఖ్యమైన కర్మగలవాడు, భక్తజన పాలనయందు ఎంతో నేర్పు

గలవాడు, రాక్షసుల మదాన్ని నాశనంచేయువాడు, మహా త్తల తల విలాస భాసమానంగల దృష్టిచేత భూ, నభో, బ్రహ్మాండాలనుసృష్టిజేయువాడు, పరమపావని శ్రీనందుని అర్ధ శరీరమైన శ్రీ యశోదమ్మకు ముద్దుబిడ్డడైన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ అఖిలసంపదల కాలవాలమైన దివ్యమోక్షాన్ని నాకు సమకూర్చుటకు గాను శ్రీవారిని నా హృదయంలో ధ్యానిస్తున్నాను.

ఇది ప్రార్థనా పద్యమే కాదు, మొత్తం భాగవతకథా సంబంధి కూడా! దీనిలో సర్వశాస్త్రాలూ ఉన్నాయి. అవన్నీ వివరించాలన్న అదే ఒక మహాగ్రంథ మౌతాది. మహాకవి సర్వ మంగళా వాప్తికొరకు శ్రీకృష్ణపరమాత్మను మనసార మొట్టమొదట ధ్యానించాడు.

పోతన మహాకవి చాలా చిత్రమైన జన్మగలవాడు. ఈవిషయం తెలియాలన్న శ్రీ వానమామలై వరదాచార్యుల వారి "శ్రీ పోతన చరిత్ర" చదవాలి. ఆచార్యులవారు పోతన రెండవ జన్మ.

పోతన కవిచంద్రుని తండ్రి కేసనామాత్యుడు. శైవా గమ నిష్ణాతుడు. సోదరుడు తిప్పన్న. పరమశివాసక్తుడు. ఇట్టి మన కవియో మహేశ్వరారాధనా పరుడు. అటువంటి యాతడు పరమ పరమశివారాధనతో [illegible] శ్రీరామభద్రమూర్తి కనుపించాడు. [illegible]

౩౫ వ సర్గలో హనుమ సీతమ్మవారికి శ్రీరాముని మూర్తి
మత్వము వర్ణించినట్లుగా కాన్పించాడు.

సీ. "మెరుగు చెంగట నున్న మేఘంబు కైవడు
నువిద చెంగటనుండ నొప్పువాడు
చంద్రమండల సుధా సారంబు పోలిక
ముఖమున చిరునవ్వు మొలుచువాడు
వల్లియుత తమాల వసుమతీజము భంగి
బలువిల్లు మూపున బరగువాడు
నీలనగాగ్రి సన్నిహిత భాను భంగి
ఘన కిరీటము దల గలుగువాడు
పుండరీకయుగము బోలు కన్నులవాడు
వెడద యురమువాడు, విపుల భద్ర
మూర్తివాడు, రాజముఖ్యు డొక్కరుడు నా
కన్నుగవకు నెదుర గానబడియె॥"

క్రొక్కారుమెఱుగు చెంగటనుండే మేఘమండలములా సీతమ్మ ప్రక్క గాన్పించినవాడు, చంద్రమండలములో గల అమృతసారమువలె నున్న మోమున చిరునవ్వు మొలిచిన వాడు, తమాల వృక్షానికి ప్రాకిన లతవలె మూపుపై కోదండాన్ని ధరించినవాడు, నీలగిరిందాగ్రిభాగాన అతి సన్నిహితంగా ఉన్న సూర్యభగవానునివలె నవరత్నస్థగిత కిరీటాన్ని కలిగినవాడు, విప్పారిన పద్మ పత్రాల్లాంటి నేత్రాలు కలవాడు, విశాలమైన వక్షం కలవాడు, అతిశయించిన భద్రమైన

మూర్తి కలవాడు, ఒక రాజోత్తముడు నా కన్నుల ఎదుట సాక్షాత్కరించాడు.

ఈ విధంగా పోతన మహాకవికి శ్రీరామచంద్రుని దర్శనం కలిగింది. విశేష మేమనగా పరమశివారాధనలో చిత్తం హత్తుకొనగా, శ్రీరామచంద్రుని సాక్షాత్కారం మహాకవికి కలిగింది. అనగా పోతనకు హరిహరాద్వైత భావనా సామ్రాజ్యాధికారం సిద్ధించిందన్న మాట. అన్న మాట కాదు, ఉన్న మాట.

అలా ప్రత్యక్షమైన శ్రీ రఘురాముడు "నేను రామ భద్రుడను, నాకు శ్రీమద్భాగవత పురాణం తెలుగుచేసి అంకిత మీయు" మని ఆదేశించగా పోతన

"పలికెడిది భాగవతమట
పలికించు విభుండు రామభద్రుండట నే
బలికిన భవహర మగునట
బలికెద వేరొండుగాథఁ బలుకగ నేలా?"

ఓహో మహాకవి వాక్కు లమృతోపమానాలు. యిందులో మంచి చమత్కారం ద్యోతకమౌతుంది. పలికింప నంట ! భాగవతము అట విభుండు రామభద్రుడు; అట పలికిన భవహరమగును; అట, అట, అట, మొత్తం మూడు" అట లున్నాయి. యీ మూడు అట లేమిటి ? అవి త్రిమూర్త్యాత్మకం. యీ చిన్న కడంలో నందన వన చందనంలాంటి అందం పొందుపరచాడు.

ఇక పోతనగారి వినయ నయ సంపత్తికి యీ క్రింది పద్యం అద్దం పడుతుంది.

"భాగవతము తెలిసి పలుకుట చిత్రంబు
శూలికైన, తమ్మిసూలికైన;
విబుధ జనుల వలన విన్నంత, కన్నంత
తెలియ వచ్చినంత తేట పరతు."

ఉత్ఫుల్ల నవమల్లికా వేల్లిత మీ హృద్యమైన పద్యం. శ్రీ వ్యాసభగవానుని శ్రీమద్భాగవతం పలుకుట మహాచిత్రమైన పని. ఎవరికి? శూలి=ఈశ్వరుడు, తమ్మిచూలి=బ్రహ్మ; ఈశ్వర, బ్రహ్మలకుఁగూడ భాగవతం తెలియదు. పోతే మరి నా కెట్లా తెలుస్తుంది? విబుధజనులు=పండిత ప్రకాండులు, వారి వలన నిరంతరమూ పోతన శ్రీ వ్యాసభాగవతాన్ని వినేవాడన్నమాట. వినడమేమి ఆ విబుధులు భాగవతాన్ని భావగతం చేసికొని వివరిస్తుండగా యీ మహాకవి ధ్యాన్న విని, ఆ కథానల్ప శిల్పాన్ని హృదయాల్లో మూర్తిగా కల్పించుకొని తన మనో నేత్రాలతో చూచేవాడు; ఇంక ఆ చూచినదం వ్రాయగలడా? లేదు, అందువలన నాకు తెలిసినంత వరకే శ్రీ మహాభాగవతాన్ని వ్రాస్తానుసుమండీ!, అని [illegible] పలికాడు, నాకన్న మిన్న లెవరైనా భవిష్యత్తులో శ్రీ భాగవత పురాణాన్ని తెనిగిస్తే ఆనందిస్తానన్నాడు.

అబ్బా! పోతన ఎంతగడుసువాడు? అంతేనా? తాను తెనిగించబోయే మహాగ్రంథాన్ని అందరూ చదివి, అన్ని విధాలానందాల్ని పొందాలని యీ దిగువ కందంలో అందం చిందించాడు.

"కొందరికి తెనుగు గుణమగు!
కొందరికిని సంస్కృతంబు గుణమగు; రెండున్
కొందరికి గుణములగు; నే
నందరి మెప్పింతు కృతుల నయ్యైయెడలన్"

కొందరు తెనుగు మృదుమధుర శబ్దాలన్న చెవికోసుకుంటారు; మరికొందరు కేవల శబ్దాడంబరంతో నుండిన వాటిని చూచి ఆనందిస్తారు; యింకా మరికొందరున్నారు చూచారా! తెనుగూ, సంస్కృతము సమానంగా ఉన్న గ్రంథాలనే చదివి ఆనందిస్తారు. అందువలన నేను అన్నిరకాల మనస్తత్వాలు కలిగినవారందరనూ మెప్పిస్తాను." యిది యెంత గడుసుతనం? బస్తీమీద సవాలు. నేను తె గించే శ్రీ భా . వతం ఏరకమైనవారూ తిరస్కరించడానికి లేద. కార ం శ్రీరామచంద్రుడే పలికిస్తున్నాడు కాబ_ ? ఎంత ఆత్మవిశ్వాసం గలవాడు పోతన మహాకవి? యీ క్రింది పద్యాన్ని వినండి.

"ఒనరన్ నన్నయ, తిక్కనాది కవులీ యుర్విం బురాణావలుల్
తెనుఁగుల్ చేయుచు, మత్పురాకృత శుభాధిక్యంబు దానెట్టిదో
తెనుఁగుం జేయరు మున్ను భాగవతమున్; దీనిం దెనింగించి, నా
జననంబున్ సఫలంబు జేసెద, బునర్జన్మంబు లేకుండ[illegible]

నన్నయ, తిక్కనాది మహాకవు లెందరో పురాణాల నెన్నిటినో తెనుగుభాషలో వ్రాశారు. నా పూర్వపుణ్యమేమో అందులో ఏ ఒక్కరూ శ్రీ వ్యాస మహాభాగవత పురాణాన్ని మాత్రం తెనుగు చేయలేదు. అందువలన యీ మహాగ్రంథాన్ని తెనిగించి నాకు పునర్జన్మ లేకుండగా చేసికొంటాను. అద్దిరా! యేమి యీ భావం? పోతనగారు శ్రీ భాగవతాన్ని తెనిగించి పునర్జన్మ లేకుండా చేసికొన్నారు. యిక మనమంతా అనగా తెనుగువారమందరం యీ మహాగ్రంథాన్ని సప్తాహదీక్షలో పారాయణ గావించి మరల పుట్టువందకుండా చేసికొందాం. శ్రీ భాగవత పురాణ పారాయణ వలన యెందుకు తిరిగి పుటువుండదో చూడండి.

"లలితస్కంధము, కృష్ణమూలము, శుకాలాపాభి
రామంబు, మం
జు, లతాశోభితమున్, సువర్ణసుమలస్సుజ్ఞేయమున్, సుందరో
జ్జ్వల వృత్తంబు, మహాఫలంబు, విమలవ్యాసాలవాలంబునై
వెలయున్ భాగవతాఖ్య కల్పతరు వుర్విన్ సద్విజశ్రేయమై"

తాను తెనిగించు భాగవతం తెనుగులకు కల్పవృక్షమన్నాడు పోతన మహాకవి. యీ కల్పవృక్షానికి, లలిత లలితమైన మొదలు, శ్రీకృష్ణ పరమాత్మయే దీని మూలం, శుక మహర్షి వాక్యామృతమే అభివృద్ధి మధుర మంజులత్వమే లతలు. సువర్ణ సుమనస్సులు తెలిసినవారే పుష్పాలు, సుందర మత్తేభ శార్దూలాది వృత్తాలే దీని వృత్తం, మహాఫలం అవగా

తిరిగి పుట్టకపోవడం, వ్యాసాలవాలం గలదిది. యీ భూమిపై సద్ద్విజులకు శ్రేయస్సు యీ కల్పవృక్షం యిస్తుంది. సద్ద్వి జుత్తి=జన్మచేత ఏ జాతిలో పుట్టినా? వారి వారి సుకర్మల వలన ద్విజన్మ రెండవ జన్మ లభిస్తుంది. యింతవరకూ తన శ్రీ భాగవత మహాపురాణాన్ని గూర్చి శ్రీ పోతన మహాకవి చెప్పాడు.

పోతనకు "శ్రీరామ తారకమంత్రం, సరస్వతీమంత్రం" యోగిరూపంలో వచ్చిన యీశ్వరుడే బాల్యంలో ఉపదేశించి యీ రెండుమంత్రాల సిద్ధి యెలాగో ఆయన చెప్పాడు. అలాగే పోతన జపించి సిద్ధి పొందాడు. అందుచేతనే శ్రీ భాగవత మహాపురాణ రచనా దురంధరు డయ్యాడు.

యిక పోతన శ్రీ మహాభాగవతంలో గల మనోహర మహనీయ మంజుల రసానంద హృద్యపద్యాలను సహృదయనై వేద్యంగా చదువుకుందాం.

అభిమన్యుని కుమారుడు పరీక్షిత్తుకు ధర్మరాజాదులు పట్టాభిషేకం చేసి వారందరూ అరణ్యాని కేగారు. పరీక్షిన్మహారాజు అరణ్యానికి వేటకు వెళ్ళి, అచట బాగా అలసిపోయి దప్పికతో శమీకమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్ళి అచ్చట ఆయన తపోదీక్షలో ఉన్నాడు. మహారాజు నీరిమ్మని ఎంత పిలిచినా పలుకక పోవడంతో కోపించి అచ్చటగల చచ్చిన పాము నా తాపసి మెడలో వేసి వెళ్ళిపోయాడు. [illegible]

ఆసమీపంలో తపస్సుచేస్తున్న శమీకముని కుమారుడు శృంగి అనువాడు తన తండ్రి మెడలో చచ్చిన పామును తగిలించినవాడు "ఏడు రోజులలో చచ్చుగాక!" అని శపించాడు. యీ విషయం తెలిసిన పరీక్షిత్తు చేసినదానికి వగచి తుదకు సర్వమూ త్యజించి ప్రాయోపవిష్టుడయ్యాడు. ఆ సమయమున దిగంబరుడైన శ్రీ వ్యాసపుత్రుడు శుకమహర్షి వలన ఏడు రోజులలో పరీక్షిత్తు శ్రీ భాగవత మహాపురాణాన్ని విని మోక్షంపొందాడు. యీ కథ సూతమహర్షి శౌనకాది మహర్షులకు నైమిశారణ్యాన వినిపించాడు.

ఈ భాగవతం పదిరెండు స్కంధాలు గలది. ఒకొక్క స్కంధానికీ కొన్ని అధ్యాయాలున్నాయి. ప్రతి స్కంధంలో గల ప్రతి తొమ్మిదవ సర్గకూడా శ్రీహరి ప్రార్థనా విషయమే అగుటే యిందులోగల మహాచిత్రం. అనగా పది రెండు అధ్యాయాల్లో పదిరెండు ప్రార్థనాఘట్టము లున్నవన్నమాట. ప్రథమ స్కంధంలో, నవమ స్సర్గలో భీష్ముడు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మను స్తుతించడం.

"త్రిజగన్మోహన నీలకాంతితను వుద్దీపింప ప్రాభాత నీ
రజ బంధు ప్రభమైన చేలము పయిన్ రంజిల్ల, నీలాలక
వ్రజ సంయుక్త ముఖారవింద మతిసేవ్యంబై విజృంభింప మా
విజయుం జేరెడు వన్నెలాడు మది నావేశించు నెల్లప్పుడున్"

విజయు డనగా అర్జునుడు అతన్ని చేరడము, ప్రేమాభిమాన పురస్సరంగా వన్నెలాడు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ. నిజంగా వన్నెలాడే! మూడు లోకాల్ని మోహసాగరాన ముంచగల నీలకాంతి అనగా శ్యామల వర్ణంగల శరీర మెంతో మోహరసోద్దీపనం కలిగిస్తుండగా, ప్రభాత కాలాన అప్పుడే ఉదయిస్తున్న సూర్యభగవానుని అరుణారుణ కాంతుల వంటి కాంతిని విరజిమ్మిన బంగారు శాలువా భుజముపై వల్లెవాటుగా అందము చిందింపగా, నీలిరంగు గాజులవలె వంకరలు తిరిగిన జునపాలు, అందరిచేతా సేవింపబడే ముఖపద్మం విజృంభించగా, ఉన్న ఆ విజయుని చేరిన వన్నెలాడు నా హృదయంలో ఆవేశించుగాక !

ఎంత మధురాతి మధురమైన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ యొక్క వర్ణనా చిత్రమిది. వేరొకటి—

సీ. కుప్పించి యెగసిన గుండలంబుల కాంతి
గగనభాగం బెల్లఁ గప్పికొనఁగ
నురికిన నోర్వక యుదరంబులోనున్న
జగముల వ్రేగున జగతి గదల,
జక్రంబు చేపట్టి చనుదెంచు రయమున
బైనున్న పచ్చని పటము జాఱ,
నమ్మితి నాలావు నగుబాటు సేయక
మన్నింపుమని క్రీడి [illegible]

గరికి లంఘించు సింహంబు కరణి మెరసి
నేడు భీష్ముని జంపుదు నిన్నుగాతు
విడువు మర్జున ! మద్విశిఖావృష్టి
నెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కునాకు.

ఇది పోతన మహాకవి కవితా చిత్రాల్లో మకుటాయమానం

శ్రీ మహాభారత రణరంగాన పార్థసారథియైన శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ భీష్ముని బాణఘాతాల తాకిడికి అర్జునుడే వివశుడుగాగా, తానూ గంగానందనుని బాణపు దెబ్బలకు తాళలేక అర్జునా! యిప్పుడు భీష్ముని చంపి నిన్ను రక్షిస్తానన్నాడు. ఆ విషయం స్ఫురణకు తెచ్చుకొనిన భీష్ముడు శ్రీకృష్ణపరమాత్మని ధ్యానించడం.

రథంపై నుండి హఠాత్తుగా యెగిరి క్రిందకు దూకాడు కృష్ణపరమాత్మ. ఆ సమయాన ఆతని కుండలాల దివ్యకాం

ఫుట్‌నోట్ : 1958 సం॥ మొదలు సుమారు యిరవయేండ్లు శ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి, శ్రీ యస్వీ జోగారావు, శ్రీ జమ్మలమడక మాధవరామశర్మ మొదలగువారమంతా "భువనవిజయ" మహాసభలు ఆంధ్ర, ఆంధ్రేతర మహాపట్టణాలలో వందలాది ప్రదర్శన లిచ్చాం; ఆ సమయములలో శ్రీ జంధ్యాలవారు యీ పద్యాల వ్యాఖ్యాతను తమ్ముడూ! అని పిలిచి యీ పైపద్యాన్ని చదివి మనోహరమైన దానిలోగల అర్థాన్ని వివరిస్తూ ఉండేవారు. *

తులు గగనభాగమంతా కప్పికొన్నాయి. అతడు రథంపై నుండి క్రిందికి ఉరకడంలో పదునాల్గు భువనాలూ గల అతని ఉదరం కదులుటచేత యీ భువనాలన్నింటి భారంతో జగమంతా గదఃగా, చక్రాన్ని హస్తంతో ధరించి హఠాత్తుగా క్రిందికి దిగుటవలన అతని భుజముపైనున్న బంగరు శాలువా జారు చుండగా, హే పరమాత్మా! నీ బలాన్ని సంపూర్ణంగా నమ్మాను, నా బలాన్ని యిచ్చుట నగుబాటు చేయకు నన్ను మన్నింపుమని అర్జునుడు బ్రతిమాలు చుండగా, ఏనుగుపైకి లంఘించ దలచు సింహంవలె విజృంభించి, భీష్ముని చంపి, నిన్ను రక్షిస్తాననే పరమాత్మయె నాకు దిక్కగుగాక!" అని అద్భుత కవితారామణీయ కవితా చిత్రాన్ని పోతన నిర్మించారు.

ప్రహ్లాద చరిత్ర

ఇక ప్రాధాన్యంగల ప్రహ్లాద చరిత్ర సప్తమస్కంధాన్ని చూద్దాం. బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమయ్యాడు. నీ కేమి కావాలో కోరుకొమ్మన్నాడు. ఇక హిరణ్యాక్షు కోరికలు వినండి. అందుకే కోరరాని కోర్కెలు కోరేవార్ని "హిరణ్యాక్షు వరాలని" సామెతగా చెప్పుకుంటారు. అనవసర ప్రశ్నలు వేసేవారిని "యక్ష ప్రశ్నలు" అనడం కద్దు.

"గాలింగుంభిని, నగ్ని, నంబువుల, నాకాశస్థలిన్, దిక్కులన్, రేలన్, ఘుస్రములన్, దమః, ప్రభల, భూరి గ్రాహ...
... రక్షో మృగ...

వ్యాళాదిత్య, నరాది, జంతు కలహవ్యాప్తిన్ సమస్తాస్త్ర, శ
స్త్రాళిన్ మృత్యువులేని జీవనము లోకాధీశ యిప్పింపవే"

ఎలాంటి కోరికలు కోరాడో విన్నారా? గాలిచేత, భూమిచేత, అగ్ని, నీట, ఆకాశాన, దిక్కుల, రాత్రి, పగళ్ళ వలన, చీకటి, వెలుగుల, గొప్ప మొసళ్ళ, రక్కసుల, సర్వ మృగాల, సర్పాల, ఆదిత్యుల, నరుల, జంతువుల యుద్ధాల, సమస్త అస్త్ర, శస్త్రాల వలన దేనిచేతా నాకు మృత్యువు లేకుండునట్లు వరాలు యిప్పింపమని హిరణ్యాక్షుడు బ్రహ్మను కోరాడు. "నఖరాయుధాలవల్ల నాకు మారకం లేనట్లుగా" వరమిమ్మనగా బ్రహ్మదేవుడు "నఖతాయుధం వలన నీకు మారక ముండునని వరమిచ్చాడు; నఖము గోరు.

ఒక్క పద్యంలో యిన్నివరాల్ని మహార్థగాంభీర్యంగా యిమడ్చగల శక్తి ఒక్క పోతన మహాకవికే ఉంది.

ఫుట్‌నోట్ : 1960 లో నెల్లూరు "భువన విజయము" సభ వచ్చి ఒక సాహిత్యోపాసకుడైన రెడ్డి రయ్యడు "నవగ్రహాలు, త్రిమూర్తులు, త్రిదేవుళ్ళు, దశావతారాలూ ఒక పద్యములో వ్రాసినవారికి వేయినూటపదారురూపాయలిస్తా" నన్నాడు. అందుకు శ్రీ జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి గారు "తమ్ముడూ! నీవు వారింట ఉండి వ్రాయమని నన్నాదేశించాడు. ఆ పద్య మిది.

"తనయందు, నఖిల భూతములందు, నొకభంగి
సమహితత్వంబున జరుగువాడు,
పెద్దలం బొడగన్న భృత్యుని కైవడి
జేరి, నమస్కృతుల్ జేయువాడు,
కన్నుదోయికి నన్యకాంత లడ్డంబైన
మాతృభావన చేసి మరలువాడు,
తల్లిదండ్రుల భంగి, ధర్మవత్సలతలు
దీనులగావ జింతించువాడు,

"ఇన, శశి, కుజ, బుధ, గురు కవి
శశి, ఫణి, కే; త్వజుల అజుల సతులను, ఝష, కూ
ర్మణి, నృహరి, వర్ణి, భార్గవ
ఘన రామద్వితయ బుద్ధ కల్కులఁగొల్తున్"

తా॥ ఇన=సూర్యుడు; శశి=చంద్రుడు; కుజ=కుజుడు; బుధ=బుధుడు; గురు=బృహస్పతి; కవి=శుక్రుడు; శని=శని; ఫణి-కేతులు = రాహుకేతువులు; అజుల = బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరుల; అజుల సతులను = వారి భార్యలను; ఝష= మత్స్యము; కూర్మ = కూర్మము; ఇ=వరాహము; నృహరి= నరసింహము; వర్ణి=వామన; భార్గవ=పరశురామ; ఘనరామ ద్వితయ బుద్ధకల్కులు = శ్రీరామ, బలరామ, బుద్ధ, కల్కి అవతారముల గొల్తును. ఈ పద్యము వ్రాయడానికి శ్రీ రెడ్డి గారింటిలో రెండు రోజులుండి ప్రత్యక్షరం [illegible] మొత్తం పద్యాన్ని శ్రీ హనుమ కళాత్మకముతో వ్రా[illegible]. వ్యాఖ్యాత నృట్.

సముల యెడ సోదరస్థితి బరుపువాడు
దైవతములంచు దలచువాడు
లీలలందును బొంకులు లేనివాడు
లలిత మర్యాదుడైన ప్రహ్లాదు డధిప"

ఈ పద్యం అచ్చు పోతనమహాకవి తన జీవితచిత్రణ తనయందే పరమాత్మ ఉందో, అదే పరమాత్మ సమస్త సృష్టి భూతజాలాల్లోనూ ఉందని తెలిసికొని దానిని ఆచరిస్తే వేదాలూ. వేదాంతాలూ, తపస్సూ యేదీ అక్కరలేదు. తన యందుసర్వభూతాలందు ఒకేరీతిసమహితత్వంతో ఉండేవాడు.

పెద్దలను గాంచెనా, వారి దగ్గర పనిచేసిన వారివలె వారిచేరి హృదయ పూర్వక నమస్సుమన స్సుమాలందిం చేవాడు.

"సర్వేంద్రియానాం నయనం ప్రధానం" మనకు సర్వేంద్రియాల్లో కన్ను మిన్న. తన రెండు నేత్రాలకూ పెర కాంతలు కాన్పించారా! వారి యందు మాతృత్వాన్నే దర్శించి మరలి పోయేవాడు. సమాజంలో నూటికి నూరు పాళ్ళూ కాంతా కనకాలవల్లనే కారాని యిక్కట్లు వస్తున్నాయి. ఆ రెండింటినీ పీడినవాడు దైవంతో సమానుడే.

దీనజనుల్ని చూచి తన మాతా పితృ రూపాలుగా నెంచి వారికి తగిన సహాయం గావించేవాడు, తన వయస్కులు తన సోదరులేయని భావించేవాడు, గురువుల్ని త్రిమూర్త్య

త్మకులుగా పూజించేవాడు, ఆటలందు కూడా అబద్ధమాడే వాడు కాడు. మధుర హృదయుడైన ప్రహ్లాదుడు తన జీవిత మిలా మహా సత్వగుణంతో నిరూపించాడు. హృద్యాన పద్య సద్యోఽమృత లలితభావాస్పద మీ పద్యం హరికి నైవేద్యం

"పానీయంబులు ద్రావుచున్, గుడుచుచున్ భాషించుచున్, హాస లీ
లా నిద్రాదులు చేయుచున్, దిరుగుచున్ లక్షించుచున్, సంతత
శ్రీమన్నారాయణ పాదపద్మయుగళీ చింతాఽమృతా స్వాద సం
ధానుండై మరచెన్ సురారిసుతు డేతద్విశ్వమున్ భూవరా!"

అపూర్వ భావనా శబలిత మీ పద్యం.

నీరు త్రాగినా, భోంచేస్తున్నా, మాటలాడుచున్నా, హాస్య లీలా నిద్రావస్థలలో నున్నా, తిరిగినా, దేనియం దైనా ఏకాగ్రతతో నున్నా యెప్పుడు శ్రీనారాయణుని పాదపద్మ ధ్యానామృతాన్నే త్రాగుతూ యీ సకల ప్రపం చాన్నీ మరచాడు ప్రహ్లాదుడు ఓ ధర్మరాజా!" అని నార దుడు ధర్మజునికి చెప్పాడు.

ఈ ఒక పద్యంలోగల అర్థాన్ని ఒంటపట్టించుకున్న సమస్త శాస్త్రాల కన్న మిన్న. అనగా ప్రతి మనిషి భగవ దారాధనా, ధ్యానానూన భక్తిభావం యెల్లాగ ఉండాలో ప్రహ్లాదు డిందు నిరూపించాడు. భక్తియోగం చేపట్టాల నొను వారి కీపద్యం చాలును.

యిలా నారదుడు చెప్పగా విన్న ధర్మరాజు ఆశ్చర్యంతో యిలా అన్నాడు.

"బాలు! ప్రభా విశాలు! హరి పాదపయోరుహ చింతనక్రియా
లోలు! కృపాళు! సాధు, గురులోక, పదానతఫాలు! నిర్మల
శీలు! సమస్త సభ్యనుతశీలు! విఖండిత మోహవల్లికా
జాలు! నదేల తండ్రి వడి జంపగ బంప మునీంద్ర? చెప్పవే"

బాలుడు యిలా ఉండాలనీ, పోతనగారు తన చిన్నతనంలో అచ్చంగా యీ పద్యంలాగే ఉండేవారని మనకు పోతన చరిత్ర చదివిన వారికి ధ్వనిస్తుంది.

"బాలస్తు మూఢః" అని, కాని యీ బాలుడో! విశాలమైన పరిభావం కలవాడు, శ్రీహరి పాదపద్మాల్ని నిరంతరం ధ్యానలోలత్వంతో చింతించేవాడు, మహాకృప గలవాడు, సాధు, గురువుల దగ్గర వారి పాదాలపై తన శిరముంచి నమస్కారం చేసేవాడు, సమస్త జనులచేత నుతింపబడే శీలం కలవాడు, మోహం దేనియందూ లేనివాడు. యిన్ని సుగుణాలున్న ఆ బాలుని తండ్రి ఎందుకు అంత తొందరగా చంప బంపాడో మునీంద్రా చెప్పు।

యీ ప్రశ్న మనకూ కలుగుతుంది. పోతనగారిలో యేదీ చెప్పినా మనస్ఫూర్తిగా వినినవారు ఆచరించాలనే ధ్యాస కలిగినట్లుగా చెప్పగల శక్తి ఉంటుంది. అంత్యప్రాసాలంకారం యీ మహాకవికి అన్వయించినట్లు మరే కవులకూ చందగించలేదు.

ప్రహ్లాదుని గురువుల కప్పగించి కొంతకాలం పోయిన తరువాత కుమారుని పిలిచి నీవు చదివిన చదువు చెప్పమనగా హిరణ్యకశిపునకు

ఉ॥ "ఎల్ల శరీరధారులకు నిల్లను చీకటి నూతిలోపలం
ద్రెళ్ళక, వీరు, నేమను మతిభ్రమణంబున ఖిన్నులై ప్రవ
ర్తిల్లక, సర్వమున్నతని దివ్యకళామయ మటంచు విష్ణునం
దుల్లము జేర్చి తారడవి నుండుట మేలు నిశాచరాగ్రణీ!"

పోతనగారు సమస్తశాస్త్ర విద్యావిశారదునిగా, మంచి మాటకారిగా, యింద్రియాతీత విజ్ఞానిగా, వాక్య విశారదునిగా ప్రహ్లాదుని పాత్ర తీర్చిదిద్దారు. ఆదికవి వాల్మీకి మహర్షి "హనుమ పాత్ర" నెంత మహామహునిగా శ్రీమద్రామాయణంలో చిత్రీకరించారో, శ్రీరామోపాసకుడగు నీతడు రామాయణాన్ని నిత్య పారాయణచేస్తూ వాల్మీకిమునీంద్రుని పాత్రౌచితీ మర్యాదా, శబ్దస్ఫూర్తి, భావభాగ్యయోగ్యతా, అలంకారాదర్శమూ భావగతం చేసుకొని భాగవతాన్ని వ్రాశాడు.

నిశాచరాగ్రణీ=రాక్షసులలోకెల్ల పెద్దవాడా! తండ్రిని యెలా సంబోధించాడో! ప్రహ్లాదుడు చాలా గడుసువాడు, పెంకివాడు, జడుపెరుగని ఆత్మవిశ్వాసం కలవాడు. మొత్తం భాగవతంలో ప్రహ్లాదుని పాత్ర మిన్న! అలాగే స్త్రీలలో రుక్మిణి పాత్ర. ఎంత మృదువుగా వేదవేదాంతాల సారం యీ పద్యం.

మనుజులు అనలేదు. "శరీరధారులు" అనగా ఆత్మ శరీరాన్ని ధరిస్తుంది. అందువలన "ఎల్ల శరీరధారులు" యీ "ఎల్ల" శబ్దం అమోఘం ! శరీరాలు ధరించే వారందరకు ఇల్లనే గాఢాంధకారమైన ఒక నుయ్యి ఉండనే ఉంది. దానిని వారే తవ్వుకున్నారు. అందులో వారు పడకుండా ఉండాలి ముందు. యిక "నీవూ, నేనూ" అనే మతిభ్రమణ యీ శరీరాదు లందరకూ మనస్సుల్లోనుంచి వైదొలగాలి; యిక పోతే యేంచేయాలి ? అందరకూ వెలిగా అందర్లో కలిసే వాడొకడున్నాడు. ఆతని దివ్యకళాలయమే యీ సర్వమూ. ఆతడెవరూ? విష్ణువు. అనగా సర్వమూ వ్యాపించినవాడు. ప్రతీ శరీరధారిలో ఉన్నవాడు. అందువలన యీ మతిభ్రమణ తొలగాలన్న అతనికి యీ హృదయం అంకితంచేస్తే చాలు. అడవిలో ముక్కుమూసుకొని ఉండనక్కరయేలేదు ఓ నిశాచరాగ్రిణీ !"

ఎలా ఉన్నాయి ప్రహ్లాదుని వాక్యాలు ? హిరణ్యకశిపుడు యీ మాట లాలించి కుమారుడని యేమీ అనక నామదాన, భేదంతో యిలా అన్నాడు.

"సురలన్ ద్రోలుటయో! సురాధిపతులన్ స్రుక్కించుటో!
సిద్ధులం
బరివేధించుటయో! మునిప్రవరులన్ బాధించుటో! యక్ష కి
న్నర గంధర్వ విహంగనాగపతులన్నా శంబు నొందించుటో!
హరియంచున్ గిరియంచు నేలచెడ మోహాంధుడవై పుత్రకా!"

మహాకవికి అంత్యానుప్రాస మొక హేల.

ఓరీ పుత్రకా! "హరి - గిరి" అనే మోహం నీకెందుకురా? "విష్ణువు' అని ప్రహ్లాదు డనగా కాదు "హరి-గిరి" హిరణ్యాక్షుడన్నాడు. హరించుకుపోయేవాడే హరి, నిలిచిపోయేది గిరి. చలనంలేంది. ఎంతో హాస్యంగా అన్నాడు. పోతనగారు పాత్రపోషణ అద్భుతమని అనుకొన్నాం కదా! అందువలన గడుసువాడైన ప్రహ్లాదుడు గాంభీర్యంగా మీసాలు మెలివెట్టి పలికిన తండ్రితో అతి మృదువు, లాలిత్యం, లలితంగా యెంచ్చక్కా చెప్పాడో విందాం.

"మందార మకరంద మాధుర్యమున దేలు
మధుపంబు వోవునే మదనములకు?
నిర్మల మందాకినీ వీచికల దూగు
రాయంచ చనునె తరంగిణులకు?
లలిత రసాల పల్లవ ఖాదియై చొక్కు
కోయిల చేరునే కుటజములకు?
బూర్ణేందు చంద్రికా స్ఫురిత చకోరకం
బరుగునే సాంద్ర నీహారములకు?
అంబుజోదర దివ్యపాదారవింద
చింతనామృత పాన విశేష మత్త
చిత్త మేరీతి నితరంబుఁ జేరనేర్చు
వినుత గుణశీల! మాటలు వేయునేల?"

ఈ పద్యం శ్రీభాగవతంలోనే అపూర్వ మాధుర్య ధుర్యం కలది. కవితా సహృదయం గలవారికెల్ల యీపద్యం కంఠగతం.

ప్రహ్లాదుడు తండ్రిని తన వాక్యచమత్కృతితో యెంత చక్కగా లాలించాడో! "సద్గుణం శీలములతో స్తోత్రం చేయబడిన వాడా? అని వెంటనే నీవు వేయిమాటలాడనేల? నేను చెప్పింది జాగ్రత్తగా విను.

మందార పుష్పాల మకరంద మాధుర్యం అనుభవించే తుమ్మెద ఉమ్మెత్త పుష్పాలపైకి పోవగలదా? యిందులో "మా"లు అయిదున్నాయి. మా = లక్ష్మి.

నిర్మలాతి నిర్మలంగానున్న శతపత్రావని గగనగంగా తరంగాలలో కేళీ ఆరాటగల్ల శతపత్రకాండములను భక్షించు రాజహంస చిన్న మురికిగుంటలవైపు తృష్ణ తీర్చుకొనుటకు చనునా?

తీయమామిడి గున్న చిగురుటాకులు త్రుంచి ఆనందించు కోయిలమ్మ ఉమ్మెత్త పూవులకు చేరుతుందా?

పరిపూర్ణ పూర్ణిమా చంద్రునిలోగల అమృతకిరణాల్ని ఆహారంగా గొను చకోరం దట్టమైన మంచుగడ్డల కరుగునా? అలాగే శ్రీమద్విష్ణుపాదారవింద ధ్యానామృత పానంతో విశేషమైన మత్తుగల నా చిత్తం యింకొకదానికి చేరుతుందా? చేరదు. ఎంత సహజ మధుర మంజుల మకరందాల మహిమ మనకు మనోజ్ఞంగా మహనీయంగా అందించారు మహాకవి.

గూర్చి చదివివాను. అంతే కాదు, నే చదివినవి చాలా ఉన్నాయి. యింతెందుకు ? చదువులలో మర్మము అనగా చదువులందు దాగున్న రహస్య మంతా నేను చదివాను.

కమలాక్షు! నర్చించు కరములు! కరములు!
శ్రీనాథు! వర్ణించు జిహ్వా! జిహ్వా!
సురరక్షకుని! జూచు జూడ్కులు! జూడ్కులు
శేషశాయికి! మ్రొక్కు శిరము! శిరము!
విష్ణునాకర్ణించు! వీనులు! వీనులు!
మధువైరి! దవిలిన మనము! మనము!
భగవంతు వలగొను పదములు! పదములు!
పురుషోత్తముని మీది బుద్ధి! బుద్ధి!
దేవదేవుని చింతించు దినము! దినము!
చక్రిహస్తుని ప్రకటించు చదువు! చదువు!
కుంభినీ ధవు జెప్పెడి గురుడు! గురుడు!
తండ్రి! హరిఁజేరు మనియెడి తండ్రి! తండ్రి!"

ఈ పద్యమున గల భావార్థాలంకారాలు అమోఘం! అద్భుతం! ఆశ్చర్యం! ఆరాధ్యం! ఆనందం!

"శ్రీ లక్ష్మినాథునికి సేవచేసిన హస్తములే హస్తాలు, శ్రీనాథుని వర్ణిచే జిహ్వా! జిహ్వా?, దేవతారక్షకుడైన విష్ణుని ధ్యానయోగాన చూచినవే చూడ్కులు, శేషసాయికి మ్రొక్కినదే శిరము, శ్రీవిష్ణు కథల నాలకించేవే చెవులు,

హరికి అంకితమైనదే మనస్సు, భగవంతునికి ప్రదక్షిణగావించేవే పాదాలు, పురుషోత్తముని గూర్చి ఆలోచించేదే బుద్ధి, దేవదేవుని ధ్యానించేదే దినము, చక్రాయుధుని గూర్చి చదివినదే చదువు, పురుషోత్తమునిపైన నుంచిన బుద్ధే బుద్ధి, భూభర్తగు హరిని గూర్చి చెప్పినవాడే గురువు. ఓ తండ్రీ! హరిని జేరుమనేవాడే తండ్రి!, నీవు మాత్రం తండ్రి వెంత మాత్రం కావని ప్రహ్లాదు డెంత ఖరాఖండిగా చెప్పేడు. యీ పద్య మొక అమూల్య రత్నం.

"కంజాక్షు! నకు గాని కాయంబు కాయమే ?
పవన గుంభిత చర్మ భస్త్రిగాక !
వైకుంఠుఁ బొగడని వక్త్రంబు వక్త్రమే ?
ఢమ ఢమ ధ్వనితోడి ఢక్కగాక !
హరి పూజనములేని హస్తంబు హస్తమే ?
తరుశాఖ నిర్మిత దర్వి గాక !
కమలేశుఁ జూడని కన్నులు కన్నులే ?
తనుకుడ్య జాల రంధ్రములుగాక !
చక్రి చింతలేని జన్మంబు జన్మమే ?
తరళ సలిల బుద్బుదంబుగాక !
విష్ణుభక్తిలేని విబుధుండు విబుధుడే
పాదయుగముతోడి పశువుగాక !

అద్భుతాద్భుత కవితా చిత్రాని కీ పద్యం తార్కాణము. కమలాక్షుడైన శ్రీహరిని ఆరాధించని శరీర— శరీరమా !

కమ్మరి ఊదుకొనే తోలుతిత్తిగా, వైకుంఠనాథుని స్తుతించని నోరు నోరుమాత్రం కాదు, ఢమఢమని వాగిన ఢక్కే ఔతుందిగాని, హరిని పూజించని చేతులు చేతులేకావు, కఱ్ఱతో తయారుచేసిన గరిటే ఔతాయి. లక్ష్మీనాథుని ధ్యాన దృష్టిని చూడలేని కన్నులు కన్నులౌతాయా? పుట్టరంధ్రాలే ఔతాయిగాని, హరిని ధ్యానించని జన్మ ఒక జన్మేనా! ప్రవాహాన పుట్టి మరల ప్రవాహంలో కలిసిపోయే నీటి బుడగే ఔతుంది గాని, విష్ణుభక్తి లేని పండితుడు పండితుడా! రెండు కాళ్లున్న పశువే ఔతాడు గాని.

"సంసార జీమూత సంఘంబు విచ్చునే?
చక్రి దాస్య ప్రభంజనము లేక
తాపత్రయాభీల దావాగ్ను లారు ?
విష్ణు సేవామృత వృష్టి లేక
సర్వంకషాఘౌఘ జలరాశు లింకునే ?
హరి మనీషా బడబాగ్ని లేక
ఘన విపద్గాఢాంధకారంబు లణగునే?
పద్మాక్షు నుతి రవిప్రభలు లేక
నిరుపమాపునరావృత్తి నిష్కళంక
ముక్తినిధిఁగాన గానవచ్చునే ముఖ్యమైన
శార్ఙ్గకోదండ చింతనాంజనము లేక
తామరస గర్భునకునైన దానవేంద్రా!"

ప్రహ్లాదు డిచ్చట "దానవేంద్ర!" అని సంబోధించాడు, నిజంగా హిరణ్యకశిపుడు రాక్షసరాజే అని, సంసారమనే గొప్ప మేఘ సంఘం తూలిపోతుందా? శ్రీహరి సేవా మహా తుపాను లేకుండా? కాదు.

సంసార తాపత్రయమనే ఘోర మహాగ్నులు ఆరునా, శ్రీవిష్ణు సేవ అను అమృతవర్షము లేకుండా?

మహా ఆపదాంధకారము అడగునా పద్మాక్షుడను సూర్యప్రభలు లేకుండా?

యీడులేని కళంకం లేని మోక్షమనే మహానిధి కన్పిస్తుందా? శ్రీహరి కోదండ చింతన లేకుండా? ఓ దానవేంద్రా! బ్రహ్మ దేవునకైనా శ్రీహరి కటాక్షం లేకుండా యేదీ జరగదన్నాడు. బ్రహ్మనే యెందుకు చెప్పవలెనవగా! హిరణ్యకశిపునకు మహత్తర వరాలిచ్చాడుగదా! బ్రహ్మ దేవుడు నాకు వరాలిచ్చాడంటావేమో! శ్రీ నారాయణుని కటాక్షం లేకుండా నీ బ్రహ్మదేవుడు కూడా యేమీ చేయలేడని చెప్పడమన్న మాట!

అందుకు ప్రహ్లాదుడు చాలా గడుసువాడని మీకు ముందుగానే మనవి చేశాను. యింకా తండ్రినిచూచి యిలా అన్నాడు.

"అచ్చపు చీకటింబడి, గుహ్యవ్రతులై విషయ ప్రవిష్టులై
చచ్చుచు, పుట్టుచున్, మరల జిహ్వతో చర్వణులైనవారికిన్

జేచ్చేర బుట్టునే? పరులు సెప్పినసైన, నిజేచ్ఛనైన, యే మిచ్చినసైన, గానలకు నేగినసైన హరిప్రబోధముల్"

"గాఢమైన" చీకటిలోపడి, కేవల సంసారాన్నే వరించి, నానావిషయ లంపటులై చచ్చి, మరల జన్మించి, మరల మరణించి. మరలపుట్టిన దౌర్భాగ్యులకు వారిమనసులో సహజంగా పుడుతుందా? లేదు. యెవరు చెప్పినా చెవికెక్కునా? యేమిచ్చినా వారికి వినబడునా? లేదా మహారణ్యాలకేగి తపస్సు వారు గావించినా హరినామ కీర్తనలు వారికి వినిపింపవు, కానుపింపవు.

ఓరీ మూర్ఖుడా! నీవు ఘోరారణ్యంలో పుట్ట బలిసి పోయినట్లు తూడులోకాలూ అల్లల నాడినట్లు ఘోరాతి ఘోరమైన తపస్సు గావించావు, యేమి పొందావు? అహంకారం మాత్రం అందుకున్నావు, శ్రీహరి అణుమాత్ర కటాక్షమైనా అందుకోగలిగావా? అని దెప్పిపొడిచాడు ప్రహ్లాదుడు.

యింకా గాఢంగా చెప్పుతున్నాడు. అతి మృదువుగా హరినామామృత మందించినా హిరణ్యకశిపున కెక్కుతుందా? దానిని కక్కివేస్తాడు గాని;

"కానని వాని నూతగొని కాననివాడు విశిష్ట వస్తువుల్
గానని భంగి. గర్మములు గైకొని కొందరు కర్మబద్ధులై
కానరు విష్ణు గొంద, రటగం దురకించన వైష్ణవాంఘ్రి సం
స్థానరజోఽభిషిక్తులగు సంహృతకర్ములు దానవేశ్వరా!"

ఓ తాతసరాజా! యిది విను. కన్నులు లేని కబోది యింకొక కబోదిని పట్టుకొని ఊతగా విశిష్ట వస్తు సముదాయాన్ని ఎలా చూడలేడో! ఎందుచేత? కన్నులున్నవాడైనచో, చూపున్నవాడినే ఊతగా విశిష్ట వస్తువులను తాను చూడగలడు. వీడసలే కన్నులు కన్పించని వాడగుట వేరొక కన్నులు లేనివానిని పట్టుకున్నాడు. యెలా వీని బ్రతుకు? వారు చేసిన ఘోరదుష్కర్మలకు వారే బద్ధులై అణువు మొదలు బ్రహ్మ వరకు సమానరూపంగా వున్న శ్రీవిష్ణువును చూడలేరు. కొందరు, కొందరట చూడగలరు. "అట" అనగా యెచ్చటైనా అని, వారెలా చూడగలుగుతారనగా అణుమాత్రమైన విష్ణు సంబంధులైన వైష్ణవుల పాదధూళి సంస్థానమును శిరములపైం అభిషేకిందుకొని దానివలన సకల దుష్కర్మలు వాసి, సత్కర్మలు చేసినవారు శ్రీహరిని దర్శిస్తారు సుమా! అని ముదలక్షించాడు

తండ్రిని గాంచి తాను చదువుకోలేదేమో అని అత డనుకుంటాడని యిలా అని గర్జించాడు.

"శోధింపంబడె సర్వ శాస్త్రములు, రక్షోనాథ! వేయేటికిన్
గాథల్ మాధవ శేముషీతరణి సాంగత్యంబునంగాక. దు
ర్మేధం దాటగ వచ్చునే? సుత, వధూమిానోగ వాంఛా మహ
క్రోధోల్లోల విశాల సంసృతి మహాఘోరామితాంభోనిధిన్"

తండ్రీ! నేనుమాత్రం సర్వశాస్త్రాలూ చదువులేదు గాదు, ఆ శాస్త్రాలలో యేముందో అని వాటిలోగల సత్య

తురం పరిశోధించాను. యేమిటి లాభం? సతీ, సుతులను యీ వాంఛలను కాము క్రోధాదులతో యెంతో విశాల సంసార మహాసాగరాన్ని దాటడానికి శ్రీ విష్ణు కథలను చిన్న నావ చాలును. తక్కిన చదువు లెందుకు? దాంతో హిరణ్యకశిపుడు పట్టరాని ఒడలు తెలియని ఘోరాకారాన్ని దాల్చాడు.

"అంగవ్రాతములో చికిత్సకుడు దుష్టాంగంబు ఖండించి, శే
షాంగశ్రేణికి రక్షసేయు క్రియ, నీ యజ్ఞుం, గులద్రోహి, దు
స్సంగుం గేశవ పక్షపాతి, నధముం జంపించి, వీరవ్రతో
త్తుంగఖ్యాతి జరించెదన్ గులము నిర్దోషంబుఁ గావించెదన్"

శస్త్ర వైద్యుడు శరీరభాగంలోగల దుష్టాంగాన్ని తీసేసి, తక్కిన శరీరాన్నంతా రక్షించిన లాగున, యీ అజ్ఞానిని, రాక్షస లావికే ద్రోహం గావించే వానిని, దుష్టసాంగత్యము గలవానిని, ముఖ్యంగా నాకా జన్మ విరోధి, శ్రీహరి భక్తుని, అధముని చంపించి, నేను మహా వీరాధివీరుడను గొప్ప ఖ్యాతి నార్జించి, నా కులానికే యేదోషం లేకుండా చేస్తాను అని ప్రహ్లాదుని బాలుడనక యెన్నో రీతుల హింసించినా చావలేదు.

"ఒకమాటు! దిక్కుంభియూథంబు దెప్పించి
కెరలి బాలకుని ద్రొక్కింప బంపు,
నొకమాటు, విషభీకరోరగ శ్రేణుల
గడువడి నర్భకు గరవ బంపు,

నొకమాటు! హేతిసంఘోగ్రానలములోన
విసరి కుమారుని వేయ బంపు,
నొకమాటు! ఘూలంకషోల్లోల జలధిలో
మొత్తించి బాలకు ముంప బంపు,
విషము వెట్టి బంపు, విదళింపగా బంపు
దొడ్డ కొండచరుల [illegible] బంపు,
బట్టి కట్ట బంపు, బాధింపఁగా బంపు,
బాలు గినికి దైత్యపాలుఁ డధిప.''

హిరణ్యకశిపుడు రెట్టింపు భీకరకోపాన్ని పూంచి,

ఒకమారు బాలకుడైన ప్రహ్లాదుని దిగ్గజాలతో త్రొక్కించేవాడు, యింకొకమాటు మహాఘోర విషసర్పాలతో ఆ యర్భకుని కరిపించేవాడు,

యింకొకమారు ఆ కుమారుని ప్రళయాగ్నివంటి అగ్నిలో వేయించేవాడు,

వేరొకమారు ఘూలంకషంబై కెరటాలతోగల సముద్రంలో యీ కుర్రని మొత్తించి దానిలో త్రోయించేవాడు, విషమిప్పించేవాడు, యెంతో యెత్తునుంచి వేయించేవాడు, కొండచరియలలో త్రోయించేవాడు, కట్టించేవాడు, ఘోరంగా బాధించేవాడు, ఆ బాలుని వీడు క్రోధంతో చేయించేవాడు. కాని ప్రహ్లాదుడు చావలేదు.

దానికి హిరణ్యకశిపుడు తల కొట్టుకొంటూ యెలా వీడు చస్తాడని ఆలోచించాడు. ఆ సమయంలో తండ్రి తెలివి లేని ఊహలకు చిరునవ్వు నవ్వి ఓ అమాయకపు తండ్రీ!

"లోకములన్నియున్ గడియలోన జయించినవాడ, వింద్రియా
నీకము, చిత్తముం గెలువ నేరవు, నిన్ను నిబద్ధుఁ జేయు నీ
భీకర శత్రు లార్వుర బ్రభిన్నుల జేసిన బ్రాణికోటిలో
నీకు విరోధి లేడొకడు నేర్పున జూడుము దానవేశ్వరా!"

"నీకు విరోధులున్నారని భ్రమించుచున్నావు, లోకాలన్నీ గడియలోన జయించేవాడవేయైనా, నీ యింద్రియాల్నీ, నీ చిత్తాన్నీ జయించలేక పోయావు, నీలోగల కామ, క్రోధాదులు ఆర్గురు శత్రువు లున్నారు, వీరే నిన్ను పట్టి బాధించుచున్నారు. నువ్వు నేర్పుతో ఆలోచిస్తే నీకు విరోధి ఒకడూ లేడు.

ఆహా! యేమి పద్యం? యిది మూడుకాలాల్లో ప్రతి మనిషి జీవితానికీ సంబంధించింది గదా!

అది విని హిరణ్యకశిపుడు హరీ! హరీ! అని అఘోరించుచున్నావు, ఆ హరి యెక్కడరా? అనగా ప్రహ్లాదుడు—

"కలఁడంబోధి, గలండు గాలి, గలఁ డాకాశంబునన్, గుంభినిం
గల, డగ్నిన్. దిశలన్ బగళ్ళ నిశలన్, ఖద్యోతచంద్రాత్మలన్,
గల డోంకారమునం, ద్రిమూర్తుల, ద్రిలింగ వ్యక్తులం దంతటన్
గల డీశుండు, గలండు దండ్రి! వెదకంగా నేల యీ యా యెడన్."

హిరణ్యకశిపుడు కోరిన వరాల్లాగే, ప్రహ్లాదుడు శ్రీవిష్ణుని ఉనికి నిలా చెప్పాడు

తండ్రీ! యిచ్చటా అచ్చటా శ్రీవారిని గూర్చి వెదుకుటెందుకు? యెచ్చట నీవు చూడగలిగితే అచ్చటే కాన్పిస్తాడు.

సముద్రంలో, గాలిలో, అకాశంలో, భూమిలో, అగ్నిలో, దిక్కుల్లో, పగలూ, రాత్రుల్లో, సూర్య, చంద్రాదులాత్మల్లో. ఓంకారంలో, త్రిమూర్తుల్లో, త్రిలింగ వ్యక్తుల్లో, అంతటా ఉన్నాడు. లేనిచోటు లేనేలేదు.

అంతే కాదు—

"ఇందు కల డందు, లేడను
సందేహము వలదు, చక్రి సర్వోపగతుం
డెందెందు వెదకి చూచిన
అందందే గలడు దానవాగ్రణి వింటే?"

ఇదిగో ఓ దానవాగ్రణీ! నీవు నా మాట వింటే, "యిందు కలడూ" అంటున్నాను; ఎందువల్ల? నేను చూచాను కనుక; నీవు శ్రీహరిని చూడలేదు కనుక యెచ్చటా లేడనుచున్నావు. శ్రీహరి సర్వమూ నిండియేయున్నాడు, నీవెచ్చట వెదకిన అచ్చట తప్పకుండా కన్పిస్తాడు.

ఈ పద్యం ప్రతివారికి వచ్చియే తీరుతుంది. యిచ్చటితో భాగవతంలో గల ప్రఖ్యాతి వహించే ప్రహ్లాద చరిత్ర పూర్తయింది.

గజేంద్ర మోక్షం

ఇది గజేంద్ర మోక్షం. యిది యేకేశ్వరోపాసనతో గూడింది. అందుకే భాగవతంలో దీనికి ఒక ప్రత్యేకత కాన్పిస్తుంది. పరీక్షిత్తు శుకమహర్షి నడుగుతాడు. మహాత్మా!

"నీరాట వనాటములకు
బోరాటం బెట్లు గల్గె? పురుషోత్తముచే
నారాట మెట్లు మానెను?
ఘోరాటవిలోని భద్ర కుంజరములకున్?"

ఏమి ప్రశ్న? మంచి ప్రశ్న వేస్తే మంచి జవాబు వస్తుంది. పోతన మహాకవి కవిత్వంలోగల చమత్కారం యెంతెంతో కన్పిస్తుంది! నీటిలోగల దానికీ, వనములోనున్న దానికీ పోరాట మెలా కలిగింది? పోనీ కలిగిందే అనుకుందాం, ఆ యుద్ధం పురుషోత్తముచే ఎలా శాంతించింది? ఘోరమైన మహారణ్యంలో బహు భద్రంగా ఉన్న యేనుగుకు యీ మొసలికీ యుద్ధమా? ఆశ్చర్యంగా లేదూ? అదే మహాకవి యొక్క గొప్పతనం. న్యాయవాదికీ, కవికీ యెత్తుగడ ఎంతో యెత్తునుంచి రావాలి? ఈ పద్యం ప్రాసం గలది, "నీరాట - పోరాట - ఆరాట - ఘోరాట" భాషా యోష కీయలంకారాలు అద్భుత సౌందర్యాన్ని చేకూరుస్తాయి.

ఈ దిగువ పద్యాన్నీ, వీనిలోగల నిగూఢార్థాన్ని తీసిన సంప్రదాయజ్ఞులు శ్రీ పోతన రామభక్తునిగా గుర్తించి జోతలందించారు.

మొసలి నీటిలో దిగిన గజేంద్రుని యెంచక్కా పట్టుకుందో యిందు అద్భుతంగా చెప్పబడింది.

"పాదద్వంద్వము నేలమోపి, పవనున్ బంధించి,
పంచేంద్రియో
న్మాదంబుం బరిమార్చి "బుద్ధిలతకున్ మారాకు హత్తించి" ని
ష్ఖేద బ్రహ్మపదావలంబన గతిం డించు, యోగీంద్రు మ
ర్యాద న్నక్రము విక్రమించె కరి పాదాక్రాంత నిర్వక్రమై"

పరమాత్మను పట్టుకొనదలచిన యోగీంద్రుని మర్యాదతో మొసలి ఏనుగును అడ్డులేని మహాబలంతో పట్టుకొన్నది

ఈ పద్యం రెండవపాదంలో "బుద్ధిలతకున్ మారాకు హత్తించి" అని ఉంది. "బుద్ధి అనే లత మరో ఆకును తొడిగింది, అనే అర్థం మామూలుగా అందరూ చెప్పుకొన్నదే! పోతే "మా" "రా"కు హత్తించి" అనగా రా ప్రక్క మా చేర్చిన అవుతుంది "రామా" అన్నమాట. మహాకవి ఎంత చక్కగా యిచ్చట రామా శబ్దాన్ని యిమిడ్చాడు?

ఇక యోగీంద్రుని మర్యాదను తిలకిద్దాం.

మొసలి తన రెండుపాదాల్ని గట్టిగా నేలకానించి, తనలోనున్న గాలిని కుంభించి, పంచయింద్రియాల పరుగుల్ని

అరికట్టి. బుద్ధి అనే లతకు యింకొక ఆకు తొడిగి, అనగా బుద్ధియోగాన్ని రెట్టించి, సర్వమూ పరమాత్మయందే యుంచి క్రీడిస్తాడు యోగి. అలాగే మొసలి. యెంత శ్లేషగా వ్రాశాడు పోతన మహాకవి ?

గజేంద్రునికి యేదిక్కూ తోచలేదు. అప్పుడు ఈశ్వరుని ప్రార్థించింది.

"ఎవ్వనిచే జనించు జగ, మెవ్వని లోపలనుండు లీనమై,
యెవ్వని యందు డిందు బరమేశ్వరుఁడెవ్వఁడు, మూలకారణం
బెవ్వ, డనాది మధ్యలయుఁడెవ్వఁడు, సర్వము దానయైనవా
డెవ్వఁడు, వాని, నాత్మభవు నీశ్వరునే శరణంబు వేడెదన్."

ఈ పద్యంలో ఏకేశ్వరోపాసనంతా యిమిడుంది;

జగం ఎవనిచేత సృష్టింబడుతుంది? "ఈశ్వరునిచే" అని జవాబు. లీనంగా యెవనియందుంటుంది ? ఈశ్వరుని యందు. ఎవనిలో నిల్చి ఉంటుంది? ఈశ్వరునిలోనే. పరమేశ్వరు డెవ్వడు? ఈశ్వరుడే. మూలకారం ఎవడు? ఈశ్వరుడే. సర్వమూ తానె ఐన వాడెవడు? ఈశ్వరుడే. ఆత్మభవు డెవడు? ఈశ్వరుడే. ఎంత అలంకారం కలదీ పద్యం ! సర్వాలంకారాలూ గలదే; అటువంటి ఈశ్వరునే వేడికొంటాను.

"లోకంబులు, లోకేశులు,
లోకస్థులు దెగిన తుది నలోకంబగు పెం
జీకటి కవ్వల నెవ్వడు
నేకాకృతి వెలుగు నతనినే సేవింతున్."